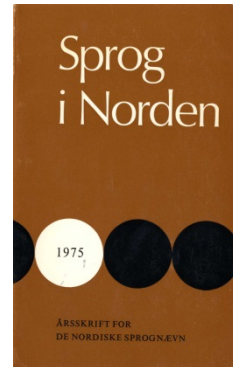

Sprog i Norden

Titel: Bro over dansk-finsk sprogløft?
Forfatter: Poul Lindegård Hjorth
Kilde: Sprog i Norden, 1975, s. 67-75
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Bro over dansk-finsk sprogløft?

Af Poul Lindegård Hjorth

I dagene 28.—30. november 1974 havde Pohjola-Nordens kulturrepræsentantskab på Haiko gård ved Borgå arrangeret et dansk-finsk seminar over temaet "Kulturkontakterne Danmark-Finland — hur fungerar de?". Ved dette seminar havde jeg fået til opgave at tale om "Språksvårigheterna som ett hinder för kulturutbytet och hur man kan övervinna dem". Det er anledningen til de følgende betragtninger.

Udgangspunktet giver sig selv: det kan uden videre fastslås, at de sproglige vanskeligheder udgør en alvorlig belastning for finnernes deltagelse i nordisk samkvem. Problemet er ikke blot en sag mellem dansk og finsk. At det her anskues under denne snævrere synsvinkel, er en følge af seminarets anlæg, men i øvrigt nok en fordel, fordi dansk åbenbart bereder finner særlig store vanskeligheder.

Det er ganske betegnende for situationen, at den sprogløft, som skiller finner fra andre folk i Norden, egentlig aldrig tages op til drøftelse; den er der nu engang, og så må man lære at leve med den. I praksis er der stiltiende — måske dog hen over hovedet på finnerne — opnået enighed om, at det må blive finnernes sag at slå bro over kløften. Den smule nyhedens interesse, som de følgende overvejelser evt. kan gøre krav på, skal søges i, at jeg ikke går ud fra dette som givet, men i stedet opererer med den forudsætning, at der skal to til et samarbejde, og at hver part bærer sin del af ansvaret for, at samarbejdet lykkes.

Til indledning endnu dette: samkvem kan have mange former, fra de strengt formaliserede til de ganske uhøjtidelige. Jeg har forsøgt at fastholde hele spektret, men har navnlig interesseret mig for, hvordan der kan skabes gunstige muligheder for friere samkvem på bred folkelig basis.

Da H. C. Andersen i 1846 var på vej hjem til Danmark efter en af sine store udenlandsrejser, mødte han på dampskibet fra Strasbourg en finne. I sin dagbog noterer han: "ved Bordet sad jeg ved Siden af en Finlænder, vi talte vore Sprog sammen". Man tør gå ud fra, at hans medpassager var svensk-finne; ellers havde denne løsning, den smukkeste nordiske løsning: at tale sammen på egne sprog, ikke været mulig.

Det er den heller ikke i dag, og der er ikke den ringeste udsigt til, at den nogen sinde bliver det. Danskere og finner kan kun kommunikere sprogligt ved at benytte et hjælpsprog.

Men hvilket hjælpsprog skal man så betjene sig af? De meget progressive og meget usentimentale kunne tænkes at foreslå engelsk. De ville i så fald have ganske gode kort på hånden. De ville kunne henvise til, at engelsk nu om stunder har en fremtrædende plads i finske skoler, hvad det allerede længe har haft i danske, og de ville kunne finde gode argumenter for at samle kræfterne om et internationalt gangbart sprog i stedet for at spilde dem på et eller andet nordisk sprog, som under alle omstændigheder kun kan åbne adgang til en ret begrænset kulturkreds.

Men med al deres realisme ville de nok alligevel begå et par fejl. For det første kan man ikke se bort fra, at engelsk ville være en upopulær løsning i de kredse, der mere end nogen andre opretholder forbindelsen inden for Norden, de nordisk interesserede kredse som foreningerne Norden og diverse fællesnordiske institutioner og organer; deres følelsesmæssige eller ideologisk begrundede modvilje mod engelsk som hjælpsprog i denne sammenhæng er en faktor, som i høj grad må tages med i betragtning. Og for det andet vil det vistnok vise sig, at engelsk — trods skolernes energiske indsats — alligevel ikke er bæredygtigt som hjælpsprog i bredere kredse. Formentlig når største parten af skolens elever i det højeste dertil, at de er i stand til at gøre sig forståelige over for englændere, som har fantasi nok til at regne ud, hvad de ville have sagt, hvis de havde kunnet tale sproget. Men hvis engelsk bruges som hjælpsprog mellem to folk, der hver for sig kun har en højst ufuldstændig beherskelse af det, er der overvejende sandsynlighed for, at summen af halvkvædede

viser alt i alt bliver grov misvisning.

Inden man glæder sig for meget over modargument nr. 2, skal man imidlertid gøre sig klart, at det har gyldighed for ethvert hjælpesprog: nødtørftig beherskelse er ikke nok, hvis sigtet er et kulturelt samkvem, der rækker ud over dagligdagens mest banale funktioner.

Måske bør endnu et moment overvejes. Hvis sagen alene drejede sig om politisk eller handelsmæssigt samarbejde, kunne engelsk muligvis godt fungere som hjælpesprog. Men hvis der ønskes et bredere kulturelt samkvem, er engelsk ikke hensigtsmæssigt. Bag et sådant ønske måtte der ligge en viden eller i hvert fald en formodning om, at der var værdier at hente i de øvrige nordiske landes kultur, f.eks. således som den kan mødes i litteraturen. Kendskab til engelsk ville ikke være til nogen nævneværdig nytte, hvis man søgte at trænge ind i litteraturen på nordiske sprog, men kendskab til et af disse ville hjælpe et langt stykke også m.h.t. de andre.

Der lod sig sikkert sige mere for eller imod engelsk som hjælpesprog inden for Nordens grænser, men jeg mener at have sagt nok til — lige stik imod, hvad argumentationen normalt går ud på — at konkludere, at det netop ikke er realistisk at regne med engelsk i denne rolle. Men så er der heller ingen grund til at regne med andre fremmedsprog. Alle står de ringere end engelsk: i henseende til international udbredelse kan kun få af dem måle sig med engelsk, og de, som kan, har ikke den samme sikre position inden for Nordens skoleuddannelser som engelsk. Med andre ord: som hjælpesprog kan kun et af de sprog, der hører til den germanske sprogklasses nordiske gren, komme på tale.

Nu kunne det måske være på sin plads at præcisere en problemstilling: Vi har at gøre med et asymmetrisk forhold. Den finsktalende, der tilegner sig et nordisk sprog som hjælpesprog, har udsigt til to gevinster: han kan forstå og tale med sine nordiske naboer, og han kan læse deres litteratur. For den dansktalende vil hjælpesproget derimod kun mulig-gøre den første af disse gevinster; finsksproget litteratur vil fortsat være lukket land for ham. Eftersom så stor en del af byrden m.h.t. sprogligt samkvem inden for den geografiske

enhed Norden placeres på de finsktalendes skuldre, kan det være rimeligt at understrege dette forhold; finnerne skal præstere mere, men de kan også vinde mere.

Valget af hjælpesprog kan i øvrigt ikke være vanskeligt: det må nødvendigvis blive svensk. Svensk er det eneste nordiske sprog, som de finsktalende har naturlig anledning til eller måske ligefrem behov for at lære sig. Finland er officielt tosproget, stadig har en betragtelig del af landets indbyggere svensk som modersmål, forbindelsen mellem Sverige og Finland har lang tradition bag sig og er den dag i dag en levende realitet. Svensk er Finlands nøgle til det øvrige Norden.

Men den åbner ikke automatisk alle døre. Formentlig — egentlige undersøgelser er vist ikke foretaget, men praktiske erfaringer tyder på det — kan den med svensk nogenlunde fortrolige finne også forstå norsk; og de charmerende nordatlantiske udgaver af dansk, som islændinge og færingers almindeligvis benytter sig af i nordisk samkvem, frembyder vistnok heller ikke uoverstigelige hindringer. Men dansk, som det tales i Danmark, dette højt forædlede resultat af århundreders stræben efter at klare sig med et minimum af artikulatorisk energi, det kan han ikke forstå.

Pointen bliver den ikke overraskende, men måske kun ugerne erkendte, at det alene giver mening at pege på et hjælpesprog som en løsning, hvis dette hjælpesprog i rimelig grad beherskes af begge parter i kommunikationen. Det er ikke nok, at finner tilegner sig et godt kendskab til eller — for at sige tingene rent ud — en betydelig praktisk beherskelse af svensk. Andre må gøre det samme. Måske hviler forpligtelsen mindre tungt på nordmænd, islændinge og færingers; men den hviler tungt på danskere.

Med denne konstatering er der åbnet for et perspektiv, som ikke er udelt behageligt.

Hvis der skal gøres fremstød over en bred front for at få danskere til at tilegne sig svensk som hjælpesprog i nordisk samkvem, må vejen gå over skolen; men det er aldeles ikke en selvfølge, at skolen er villig til at påtage sig opgaven.

Den danske skole har (i hvert fald i Sverige) haft ry for at

gøre noget ved svensk. I dag er det, trods enkelte lyspunkter, mere end tvivlsomt, om den fortjener det ry. Tager man det danske uddannelsessystem som helhed, fra folkeskole til universitet, er det næppe muligt at benægte, at nabosprogene har tabt terræn i den sidste menneskealder. Der er vist ingen skurke i dramaet. Nabosprogene er ikke blevet trængt tilbage som en følge af modvilje mod nordisk samkvem; en sådan modvilje findes ikke. Nabosprogenes forringede stilling er derimod resultat af en art indre logik i udviklingen af faget dansk; det har efterhånden påtaget sig så mange nye opgaver, at det har været tvunget til at tage mindre tungt på nogle af de gamle.

Men selv om man nu forestillede sig noget så utopisk som en tilbagevenden til tidligere tiders lykkeligere tilstande, ville det problem, der her beskæftiger os, ikke være løst; for, som det fastslås i adskillige undervisningsvejledninger, set under den danske skoles synsvinkel er (norsk og) svensk nabosprog, ikke fremmedsprog. Den bekvemme og vel indarbejdede term "nabosprog" er måske i den aktuelle sammenhæng lidt misvisende, da den tager sigte på graden af sproglig beslægtethed, ikke på geografiske forhold; set med danske øjne er tysk et fremmedsprog, svensk et nabosprog. Målet for undervisningen i nabosprog er et andet end målet for undervisningen i fremmedsprog. Fremmedsprogsundervisningen må stile efter ikke blot en passiv beherskelse, en færdighed i at forstå det fremmede sprog, som det tales og skrives, men også en aktiv beherskelse af det, i hvert fald i tale og måske også i skrift. Nabosprogsundervisningen skal derimod blot sikre, at folk med beslægtede sprog kan forstå hinanden; den tager ikke sigte på praktisk beherskelse af, in casu, en anden nordisk dialekt, men søger blot at berede vejen for den løsning, som jeg allerede har haft lejlighed til at udtrykke sympati for: at tale sammen på egne sprog.

Dermed bliver den naturnødvendigt temmelig ineffektiv, hvis det gælder at tilvejebringe et hjælpesprog. Skarpere sagt: den kan måske nok resultere i, at en dansker forstår en finsktalende, der har lært sig svensk (som fremmedsprog), men den indebærer ikke den ringeste garanti for, at danskeren

også er i stand til at sige noget, som finnen kan forstå; og så er der unægtelig lagt op til en noget ensidig form for konversation.

Undervisningen af finner i svensk er en fremmedsprog-undervisning. Hvis svensk skal kunne fungere som hjælpesprog mellem finner og danskere, kræves, at svensk også i den danske skole behandles som et fremmedsprog. Naturligvis vil svensk virke mindre fremmed på danske elever end på finske, men danske elever ville dog også få store problemer; det er ikke så lige en sag at holde rede på, hvilke forskelle mellem nærbeslægtede sprog der er væsentlige, og hvilke der ikke er det. Men man kan spare sig enhver overvejelse af den art, for det er under alle omstændigheder aldeles udelukket, at den danske skole skulle kunne sætte endnu et fremmedsprog på sit program; den er i forvejen stærkt forpligtet over for engelsk og noget forpligtet over for tysk, og på højere skoletrin arbejdes også med fransk eller evt. russisk. Der er simpelt hen ikke plads til mere.

Altså er vi havnet i et uløseligt problem. Den ideelle løsning kan ikke opnås, men man må forsøge at finde frem til et kompromis.

Kompromiset kunne bestå i, at nabosprogsundervisningen igen blev styrket. M.h.t. svensk skulle styrkelsen da gå ud på, at man ikke slog sig til tåls med at give eleverne de nødvendigtste forudsætninger for at forstå det skrevne og talte sprog, men genoptog en undervisning, der også tilsigtede at give dem ikke bare et vist kendskab til vigtigere udtaleforskelle, men også nogen praktisk beherskelse af svensk udtale. Formålet hermed skulle være, at de efter omstændighederne kunne udtale dansk på en så at sige mere nordisk måde. Men tillige måtte det så kræves, at de fik så godt et kendskab til svensk ordforråd, at de var i stand til at udskifte de i nordisk omgang svært forståelige danske ord med svenske. Jeg tænker her ikke blot på de velkendte ord, som danskere plejer at erstatte med svenske, når de taler interskandinavisk, ord som *mycket* i stedet for *meget* og *rolig* i stedet for *morsom*. Gevinsten ved den slags udskiftninger er meget begrænset, netop fordi afvigelserne er velkendte og derfor ikke volder

kvaler. Der kunne, alt efter situationen, nævnes mange andre ord, som det kunne være mere påkrævet at udskifte: *forretning : affär, vaske : tvätta, sæbe : tvål, vindue : fönster* osv. osv. Og talordene. Og det ville være nødvendigt at vide, hvilke af flere synonymer der bedst blev forstået i nordisk sammenhæng: *let* i stedet for *nem* osv.

Selv det her skitserede kompromis stiller imidlertid store krav, meget større krav, end der nogen sinde har været stillet til svenskundervisning i den danske skole. Disse krav kan absolut ikke honoreres inden for det nuværende systems rammer.

Det kunne overvejes, om systemet da bør ændres. I al fald kan der være grund til at fremhæve, at de kredse, der ønsker, at svenskundervisningen i den danske skole igen styrkes, kan påberåbe sig et argument, der vist aldrig før har været fremme i debatten: svensk er også nøglen til forbindelse med Finland. Perspektivet i den danske skoles svenskundervisning har aldrig været, at svensk skulle kunne fungere som hjælpesprog i det dansk-finske forhold. Men hvis man ønsker at styrke et bredt nordisk sammenhold på folkelig grund, må man tage det perspektiv med i sine overvejelser.

Om man så ønsker et sådant sammenhold og vil drage konsekvenserne heraf, ja, det er en politisk afgørelse; og det er klart, at den ikke kan træffes fra den ene dag til den anden.

Man kan ikke bare sætte sig til at vente på, at et tungt politisk apparat måske engang ad åre bliver sat i bevægelse; dertil er problemet for alvorligt.

I stedet kunne man begynde med åbent at se i øjnene, at brug af tolk kan være nødvendig i langt videre udstrækning, end man måske bryder sig om at indrømme. Tolkeassistance under en eller anden form må i visse tilfælde være noget helt legitimt. I mange former for samkvem er det hovedsagen at få overført meddelelser effektivt, og det får man ikke, hvis en part af deltagerne i et møde befinder sig i den ydmygende situation at forstå meget lidt af, hvad der bliver sagt, og at være grundigt forhindret i at oplade deres mund.

Men tolkeassistance er ikke nogen universalløsning. Den

kan kun — forudsat, at den overhovedet kan skaffes — komme på tale ved mere formaliserede mødetyper. I forbindelse med andre former for samkvem er den utænkelig, og det kan være godt det samme; der kræves ikke megen fantasi for at forestille sig situationer, hvor tolkeassistance ville belaste samværet mere, end det ville gavne det. Derfor må der være al rimelig grund til at overveje mulighederne for at slå bro over sprogkløften uden at gøre brug af tolk.

Man kunne nærme sig problemet fra et andet udgangspunkt og til en begyndelse hæfte sig ved, at de kredse i Norden, der hyppigt har forbindelse på tværs af landegrænser, ikke har uoverstigelige vanskeligheder ved at gøre sig forståelige for hinanden. Medlemmerne af disse kredse møder vel ikke forudsætningsløse frem, men en væsentlig del af dem opfylder ikke den betingelse at kunne tale svensk som fremmedsprog. Og de klarer sig alligevel.

I den omstændighed er der nok et håb at hente: hvis man regelmæssigt omgås, reduceres de sproglige problemer meget stærkt. Selvfølgelig kan det ikke nytte at møde tomhændet frem; man må sørge for at erhverve sig visse forudsætninger, og det krav vil — det kan ikke nytte at nægte det — blive stillet med størst styrke til finnerne, fordi grundlaget for det omgangssprog, det interskandinaviske, som efterhånden udvikles i kredsen, må være svensk. Men den perfekte sprogbeherskelse er ikke en nødvendig betingelse.

Altså kunne man måske tage fat i en anden ende af problemet. Ved siden af at arbejde for en styrkelse af skolens undervisning i svensk kunne man virke energisk for, at danskere og finner fik øget interesse for og hyppigere lejlighed til at mødes. Erfaringen viser, at mængder af sproglige forståelsesvanskeligheder løses ved regelmæssig kontakt.

Jeg har ikke i min vildeste fantasi forestillet mig, at jeg kunne levere en færdig løsning på det problem, som jeg her har vovet mig ind i. Jeg har anset det for min pligt at understrege, hvor alvorligt og på mange måder umedgørligt det er. Men med de sidste bemærkninger har jeg dog nærmet mig noget, der kunne ligne en farbar vej. For at slutte med en lidt paradoksal formulering:

Sprogvanskelighederne skaber hindringer for kulturelt samkvem mellem Danmark og Finland; disse vanskeligheder overvindes lettest ved øget samkvem.